

PRIKAZ: Belić, Uglješa. 2018. *Rodna dimenzija enciklopedijskog teksta*. Fondacija akademika Bogumila Hrabaka za publikovanje doktorskih disertacija, Vojvođanska akademija nauka i umetnosti. Novi Sad, 206 str.

Naslov knjige odnosi se na domen interdisciplinarnih rodni studija, a podnaslov (Ideologizacija i interkulturalnost) na određene aspekte analitičkog pristupa. Istoričar, dr Uglješa Belić ovom publikacijom, skreće pažnju i na druge oblasti svog naučnog interesovanja poslednjih godina: enciklopedistiku, rodne studije i interkulturalnost, povezujući ih sa bazičnom disciplinom. Ona je najvećim delom rezultat njegovog rada na doktorskoj disertaciji odbranjenoj na Univerzitetu u Novom Sadu septembra 2016. godine, dopunjena primerima koji dodatno osvetljavaju i pokazuju različite vidove rodne diskriminacije u enciklopedijskom tekstu.

Knjiga se sastoji iz četiri osnovna poglavlja: Uvod (1-17), Metodologija istraživanja (18-130), Rezultati istraživanja (131-144), Zaključna razmatranja (145-154), za kojima slede Prilozi (155-198) sa spisakom tabela i fotografija.

U *Uvodu* Belić najpre definiše enciklopedijski tekst kao naučno delo sistematizovano “kao rečnik koje daje sažete podatke iz svih oblasti ili iz jedne oblasti posebno“ (Klajn i Šipka, 2006, 440), a potom daje pregled objavljenih nacionalnih enciklopedijskih projekata (Narodne enciklopedije srpsko-hrvatsko-slovenačke, Enciklopedije Jugoslavije, Srpske enciklopedije i Enciklopedije Vojvodine) i konstatuje da je u Srbiji do sada izostala kvalitetna diskusija o osobinama enciklopedijskog teksta kao naučnog diskursa u kome se prepoznaje moć institucija, a time i o eventualnom diskriminacijskom karakteru postojećih izdanja u odnosu na veliki deo ukupne populacije - žene. Vladajući stavovi o enciklopediji kao nezaobilaznom dokumentu svake kulture, pokazuju da se enciklopedija shvata kao „muška percepcija“ vrednosti nacionalne kulture (str. 8). Da bi se objektivnije vrednovao doprinos žena iz različitih oblasti društvenog kapitala potrebno je istražiti sadržaj, formu i nameru pisanja enciklopedijske jedinice danas i dati kritičku procenu kako bi se ovaj žanr naučnog teksta promenio. Osnovno teorijsko polazište autor nalazi u Teroriji o drugosti (Simon de Bovoar, 1983) Za autora je „..važno istražiti i pokazati različite oblike “drugosti” ženskih osoba, uključenih u enciklopedije, ali različite oblike odsutnosti iz nje. Pored toga, teorijski okvir čini i *evolucijska kulturna ekologija*, zasnovana na proučavanju

kulturnih ekosistema, tako da se uvažavaju regionalne i nacionalne komponente zajedničkih država na jugoslovenskom prostoru (12).

U *Metodologiji istraživanja*, autor određuje cilj istraživanja: „... provera postojanja implicitne diskriminacije prema ženama iz različitih grupa u postojećim enciklopedijskim odrednicama, te predlozi za prezentaciju žena u enciklopedijskom tekstu kojim se uvažavaju rodne i druge specifičnosti, kao iz rodne, tako i iz savremene perspektive” (18). Formirao je dva istraživačka uzorka: u jednom analizira sadržaje odrednica početnih slova latinice i azbuke (A i B) u enciklopedijama objavljenim tokom (prethodnih) devedeset godina (Narodne enciklopedije, 1925; Enciklopedije Jugoslavije, 1955-1971 i 1980-1990; Srpske enciklopedije, 2011 i Enciklopedije Vojvodine, 2008-) a drugi se sastoji iz 106 novih odrednica o ženama bez elemenata diskriminacije, na predlog autora.

Nakon toga predstavlja sadržaj drugog uzorka, zajedno sa obimnom literaturom (rečnicima, enciklopedijama, bibliografijama, naučnim radovima, monografijama) upotrebljenom kao izvor podataka i tabelarnim prikazom: imena, godina rođenja, titule i zanimanja žena. Tekst odrednice počinje podacima o školovanju i obrazovanju, a nastavlja se važnim dostignućima u životu i profesiji, navođenjem titula, društvenih funkcija i priznanja. Belić analizira enciklopedijsku odrednicu kao jedinicu analize sastavljeni iz 4 sastavna dela i obrazlaže osnovne kriterijume za svoj izbor žena u novom korpusu: nezastupljenost u postojećim enciklopedijama, dobijena društvena priznanja, poziciju moći (upravne funkcije u ustanovama i institucijama), nacionalnu pripadnost i rodno osetljiv jezik.

Rezultate istraživanja autor predstavlja na nekoliko nivoa: podacima o predstavljanju žena u odrednicama u pojedinim naučnim, umetničkim i drugim disciplinama za svaku od enciklopedija; podacima o prisustvu žena u uređivačkim odborima i autorstvu odrednica; zastupljenosti rodno senzitivnog jezika.

Od ukupno 508 odrednica (koje počinju slovima A i B) u Narodnoj enciklopediji, samo se 5,11% odnosi na žene. Najveći broj žena uvršten je u sadržaj ove enciklopedije na osnovu rodbinskih odnosa ili sopstvenog angažmana u nekoj od grana umetnosti. Belić konstatuje da je izbor saradnika Narodne enciklopedije (1925) bila nacionalna pripadnost (srazmerno prisustvo konstitutivnih naroda Kraljevine Srba, Hrvata, Slovenaca), ali ne i rodna - među njima nije bilo

žena. Ipak, napominje da je autor ove enciklopedije Stanoje Stanojević jedini priznao kao jednu od nedostataka neadekvatan tretman "ženskog pokreta i ženskog pitanja".

Analiza oba izdanja Enciklopedije Jugoslavije nastale nakon Drugog svetskog rata (1955-1971 i 1980-1990), takođe pokazuje manji broj žena saradnicama u redakciji (u prvom izdanju 8,7% a u drugom 11,5%), a procenat enciklopedijskih odrednica u vezi sa ženama i dalje je nizak.

Jedan od prioritarnih zadataka Srpske enciklopedije (2011) bio je zasnovanost na pouzdanim izvorima i činjenicama, kao i potreba da njen sadržaj odražava u punoj meri aktuelno stanje srpske nauke i ukupne društvene svesti. Belić se pita da li proklamovana društvena svest isključuje vrednost kao što su: rodna ravnopravnost, subjektivitet APV ili tekovine antifašizma i zaključuje o veličanju četničkog pokreta u odnosu na partizanski i o negativnom stavu u vezi sa pitanjem autonomije Vojvodine. Pored svih dostignuća i usvojenih društvenih normi o rodnoj ravnopravnosti u 21. veku, i u ovoj enciklopediji je samo se 13,2% enciklopedijskih odrednica odnosi na žene, a mali broj žena je i u sastavu uredništva.

Na Enciklopediji Vojvodine započet je rad tokom 2008. a zamrznut već 2013. godine, nakon odluke Ustavnog suda o uskraćivanju nadležnosti AP Vojvodini. Među odrednicama na slova A i B 8% sadržaja se odnosi na žene, u redakcijama je veći broj saradnica (34,7%) i članica stručnih redakcija (26,1%), dok ih je u uredništvu manje - samo 10,5%. Za razliku od prethodnih enciklopedija, oblasti delovanja u kojima su žene najprisutnije su, pored umetnosti: nauka, obrazovanje, borba protiv fašizma, kultura, zdravstvo i sport.

Autor analizira odrednice u kojima je prisutna implicitna ili eksplicitna rodna diskriminacija naročito s obzirom na bračno stanje i zaključuje da je model pisanja odrednice pod uticajem ranijih enciklopedijskih praksi patrijarhalnog modela (da žena pripada ocu, mužu, bratu) i daje predlog za promenu toga stanja. Ipak, konstatuje pomak u pogledu jezika odrednica i pozitivne primere: nekoliko autora koristilo je rodno senitivne termine za zanimanje žena (slikarka, glumica, novelistkinja).

Sadržaj novoformiranog korpusa, analizira najpre kroz popis oblasti delovanja žena: obrazovanje (65), nauka (44), borba protiv fašizma (20), umetnost (17), zdravstvo (15), politika (14), kultura (9), javni poslovi (8), informisanje (7), rodnosti rodne studije (4), religija (4), poljovprivreda (4), sport (3), itd. Predlaže da se nedostaci u metodologijama i konceptima postojećih enciklopedija

prevaziđu tako što će, na osnovu predloga koje je dao, biti primenjeni kritirijumi za adekvatan izbor ličnost, jezičke formulacije i kompozicije teksta odrednice. Belić svojim izborom insistira na sagledavanju ženskog enciklopedijskog nasleđa u skladu sa profesionalnim orijentacijama žena u 21.veku, tako da odabrane profesije budu u skladu sa ekonomskom, akademskom realnošću i pokažu stvarno učeće žena u važnim demokratskim i političkim procesima.

U *Zaključnim razmatranjima* autor konstatuje nedovoljan broj odrednica o ženama u analiziranom enciklopedijskom korpusu, kao i njihovu implicitnu diskriminaciju. Sadržaj odrednica o ženama je kraći u odnosu na druge, uz elemente rodno diskriminacionog/seksističkog govora. Nesrazmera postoji i u sastavu uređivačkih odbora enciklopedija, jer ga čini veoma mali broj žena. Predlog 106 novih enciklopedijskih odrednica Uglješa Belić vidi kao model koji treba da pokaže da su rezultati istraživanja o rodnoj dimenziji enciklopedijskog teksta posledica vekovne paradigme *Mi i One*, da u muškom svetu nema mesta za „njih”, izuzev u domenu zabave i na osnovu rodbinskih odnosa (144). Svoje rezultate dovodi u vezu sa nepostojanjem pluralističkog društva koje bi uvećalo kapacitet tolerancije, interkulturalne i rodne ravnopavnosti i postavilo preduslove za ispravljanje postojećih seksizama i šovinizama. Rečenica koja na najbolji način sumira istraživanje je zaključak „ da je žanr enciklopedijskog teksta sazrevao u srpskom jeziku tokom gotovo jednog veka i da danas u njemu nije prisutna rodno osetljiva dimenzija, a da interkulturalnost nije sistematski okvir“ (147).

Prilozi sadrže sistematizovani tabelarni prikaz najvažnijih biografskih podataka o ženama pomenutim u čitavom istraživačkom korpusu, zajedno sa spiskom fotografija 94 žena od ukupno 106 iz korpusa autora i imenskim registrom.

Zahvaljujući odabranom metodi istraživanja u ovoj knjizi Belić određuje kvantitativne pokazatelje diskriminacije: obim teksta u vezi sa ženama u odnosu na ukupan sadržaj enciklopedije, sastav uredništva, delatnosti u kojim su žene više ili manje zastupljene. Na taj način potvrđuje ideologizaciju vođenu vladajućim, ali i ukorenjenim, shvatanjima u nauci i društvu. U odnosu na pomenute parametre, analiza mehanizama diskriminacije unutar samog teksta odrednice nije toliko detaljno razrađena. Izuzev enciklopedistike i bibliografije knjiga ima visoku upotrebnu vrednost za studije roda, istorije i društvenih nauka u širem smislu.

Izdavanje ove knjige, 18. u čitavom ciklusu, finansirala je *Fondacije Bogumil Hrabak* za publikovanje doktorskih disertacija. Fondacija je osnovao Bogumil Hrabak (1927-2010) redovni profesor na Filozofskom fakultetu u Novom Sadu na Odseku za istoriju i dopisni član Akademije nauka i umetnosti Kosova, 2004 godine.

Literatura:

De Bovoar, Simon (1983). *Drugi pol*, Beograd: BIGZ.

Klajn Ivan i Milan Šipka (2006). *Veliki rečnik stranih reči i izraza*. Novi Sad: Prometej.

Savić, Svenka (2004). *Žena sakrivena jezikom medija*. Novi Sad: Futura publikacije.